

[5]

Diccionaris

Aproximació als diccionaris

QUÈ ÉS UN DICCIONARI?

Un diccionari és una **obra de consulta** que s'organitza en una sèrie d'unitats estructurals (que segueixen un criteri determinat, generalment l'ordre alfabètic) per facilitar a l'usuari l'accés a la informació que hi cerca. Aquestes unitats estructurals són els **articles**, encapçalats per una **entrada**, que és el mot clau sobre el qual es busca informació, seguit del **text**, que conté la informació relacionada amb aquesta entrada.

Ampliació de continguts

Un **article** de diccionari és la unitat de text bàsica que agrupa tota la informació relativa a una entrada.

L'**entrada** és el mot que encapçala un article de diccionari i serveix a la vegada d'element de classificació de la informació continguda en l'obra i de punt de referència per consultar-la. Acostuma a correspondre's amb un mot gràfic (*casa*, *arribar*, *ara*). Segons el tipus de diccionari, alguns elements prefixats o sufixats que són prou productius (ex-; re-) també poden constituir entrades.

Exemples

facultat (s. XV; del ll. *facultas*, -atis, íd., der. de l'arcaic *facul*, després *facilis* 'fàcil')
f 1 1 Capacitat, aptitud natural per a fer o sentir. *La facultat de pensar, de sentir, de voler.* 2 Poder, dret, de fer alguna cosa. *La llei li dóna la facultat de disposar lliurement de tots els seus béns. Facultat plena, lliure, entera, incondicionada, limitada.* 3 *pl* Conjunt de condicions físiques i psíquiques d'un individu requerides per a fer alguna cosa. *Un atleta en plenitud de facultats. Facultats mentals.* 2 **ENSENY 1** ant Ciència o art ensenyada en les universitats o les escoles superiors i corresponent a cadascuna de llurs facultats. 2 Conjunt de departaments i de seccions que formen una unitat d'ensenyament superior, integrat amb altres dins una universitat o una escola superior. 3 Conjunt de doctors i altres professors i d'alumnes que integren una facultat. 4 Edifici d'una facultat.

re- 1 Prefix intensiu (en llatí *re-*) de certs verbs o substantius verbals que indica duplicació o repetició de l'acció. Ex: *remirar, revenda, requalificació, resituar.* 2 Prefix d'un adjectiu o d'un adverbí (en llatí *re-*) que li dóna força de superlatiu. Ex: *rebé, refí.* 3 Prefix intensiu (en llatí *re-*) d'una interjecció, un reneç, etc. Ex: *rellamps!, redimonis!*

[Gran Diccionari de la Llengua Catalana]

De vegades, en un article hi ha, a més de l'entrada, una **subentrada**. Es tracta d'un mot que, a diferència de l'entrada, no encapçala un article propi, sinó que és tractat dins un article. Generalment les subentrades són locucions o unitats lèxiques constituïdes per més d'un mot, com *de mal grat*, *cap d'any*, tractats dins els articles *grat*, *any*.

Exemple

Si es té el dubte de com s'ha d'escriure *anar de mal borràs*, com que es tracta d'una locució composta per més d'un mot, es pot tenir la certesa que no s'haurà de buscar com a entrada independent, sinó que apareixerà com a subentrada a sota d'algun dels mots que la formen: *anar, mal, en o borràs*. Un cop s'hagi llegit la guia d'ús del diccionari que s'està consultant, se sabrà quin criteri s'aplica per a l'ordenació de les locucions i, per tant, quina serà l'entrada a què s'ha de recórrer. En el cas del *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, és *borràs*, i es trobarà així:

borràs [pl. -assos] m. La part més baixa de l'estopa de cànem sense netejar. / Teixit bast fet amb aquesta estopa. // **anar a mal borràs** [o **anar de mal borràs**] Algú, anar malament, molt avall en la fortuna, la salut; malmetre's, perdre's.

Des del punt de vista del contingut, totes les obres que es poden qualificar de diccionaris presenten **dues característiques** comunes:

[1] Inclouen un nombre més o menys gran de paraules d'una llengua en forma de llista ordenada.

[2] Ofereixen algun tipus d'informació sobre cada una de les paraules d'aquesta llista, que pot ser de tipus molt divers, però en els diccionaris comuns se centra bàsicament en el significat. Amb tot, diferents tipus específics de diccionaris tenen com a objectiu principal altres aspectes del lèxic o relacionats amb el lèxic.

Tots els diccionaris presenten unes pàgines inicials, situades al davant del corpus del diccionari que inclouen un seguit d'indicacions per facilitar al lector el maneig i la comprensió dels articles del diccionari: és la **guia d'ús**.

Ampliació de continguts

A la **guia d'ús** de cada diccionari s'expliquen els components de l'obra, com s'han ordenat les entrades, com s'han d'interpretar i utilitzar, etc. També hi figuren les decisions que s'han pres amb relació a l'alfabetització, el model de l'alfabet que s'ha emprat en les traduccions, els models en què s'ha basat l'equip redactor per transcriure els idiomes amb signes diferents als de l'alfabet llatí, l'alfabetització d'antropònims i topònims, etc.

És per això que resulta important consultar la guia d'ús per poder trobar ràpidament una paraula concreta i després saber interpretar correctament la informació que conté aquell article.

Seguidament, hi ha també la llista de totes les abreviatures i els símbols que figuren en els articles del diccionari, amb el mot a què fan referència desenvolupat al costat.

Tots els diccionaris presenten una **estructura comuna**: la macroestructura i la microestructura, i els criteris que cal seguir per interpretar-les sempre estan explicats en la guia d'ús.

La **macroestructura** inclou el conjunt d'entrades del diccionari organitzades d'una manera determinada, i la **microestructura** és el text que integra el cos dels articles, amb un esquema comú, repetit en cada una d'aquestes unitats.

Pel que fa a la macroestructura, és a dir, l'organització de les entrades, gairebé sempre té una ordenació alfabètica, excepte en el cas dels diccionaris ideològics i dels visuals, que presenta una ordenació lògica segons una temàtica determinada.

Ampliació de continguts

L'ordenació alfabètica presenta les entrades del diccionari disposades segons l'alfabet. Hi ha alguns casos d'ordenació, però, que no es poden resoldre segons l'alfabet; en aquestes situacions, els lexicògrafs adopten una sèrie de criteris a l'hora d'ordenar un mot. Així, quan figuren dos mots iguals, s'ordena en primer lloc:

[1] El que presenta la vocal sense accent o dièresi (p. ex.: sol – sòl; oïda – oïda).

[2] Si tots dos porten accent, el que porta accent tancat (p. ex.: després – després).

[3] El que presenta la consonant sense modificar: c – ç; l – ll – l·l (p. ex.: cel – cella – cel·la).

[4] Els mots idèntics gràficament s'ordenen segons la categoria gramatical, seguint aquest ordre: substantiu (p. ex.: sol (astre) *m.* – sol -a (solitari -ària) *adj.*), adjectiu (p. ex.: especular (de mirall) *adj.* – especular *v.*), verb, adverbi.

L'ordenació alfabètica pot ser contínua, quan no es tenen en compte els espais en blanc entre paraules ni els signes no alfabètics, o **discontínua**, quan els espais en blanc precedeixen els signes no alfabètics (principalment els apòstrofs i els guionets), i els signes no alfabètics precedeixen els signes alfabètics.

Exemples

Ordenació alfabètica contínua

camp
camp accentual
campal
camp de dispersió
camp d'entonació

Ordenació alfabètica discontínua

camp
camp accentual
camp d'entonació
camp de dispersió
campal

El principal avantatge de l'ordenació alfabètica discontínua és que, en els casos de termes complexos (formats per més d'un mot), es presenten junts els termes que tenen el primer mot igual i que, per tant, pot ser que pertanyin a la mateixa família lèxica.

D'altra banda, l'**ordenació ideològica** mostra els termes agrupats per idees afins: tots els mots que fan referència a una mateixa qüestió s'agrupen sota una mateixa entrada. Aquesta distribució respon a una divisió prèvia del llenguatge en camp lèxic especialitzats.

Quant a la **microestructura**, pot variar molt segons la finalitat del diccionari, però generalment cada article consta sempre d'uns elements comuns: l'entrada (destacada en negreta), seguida de la categoria gramatical (en cursiva), la **definició** (en rodona) i de vegades algun **exemple** d'ús (en cursiva).

Ampliació de continguts

La **definició** és un dels elements més importants dels diccionaris comuns i és una expressió lingüística que té per objecte explicar el significat d'una entitat lèxica.

L'altre element important en tot diccionari és l'**exemple** que acompanya la definició. L'exemple és la frase que il·lustra i aclareix l'ús de la unitat lèxica que exemplifica, ja que el situa en el seu context real. A més, en el cas de mots amb accepcions diferents, en delimita els àmbits d'aplicació. Se sol situar a continuació de la definició, i pot ser agafat d'un corpus de llengua real prèviament establert, o bé el pot redactar

el lexicògraf a partir del coneixement i l'experiència que té de la pròpia llengua.

Exemples

A continuació es mostra com resolen la definició i l'exemple d'ús del verb *atrinxerar*, en el sentit figurat, dos diccionaris diferents:

[1] El *Diccionari Català-Valencià-Balear* en fa la definició i, tot seguit, n'exposa un exemple extret d'un autor literari, seguit de la cita de l'obra d'on prové el fragment que serveix d'exemple.

atrinxerar. v. tr. [...] // 2. fig., refl. *Defensar-se posant obstacles a l'acció d'un adversari o interlocutor.* Aquell cloure's de repent, aquell atrinxerar-se en dilacions, en reserves enigmàtiques, ja l'havia inquietat, *Víct. Cat., Film (Catalana, I, 216).*

[2] El *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans també defineix el verb i en mostra un exemple per al sentit figurat. Com que a continuació de l'exemple no hi apareix cap cita, s'ha de suposar que no és extret de cap autor, sinó que ha estat redactat pel lexicògraf.

atrinxerar. v. tr. [...] / FIG. *Recórrer a alguna cosa com a mitjà de defensa contra acusacions, retrets, instàncies, etc.* Ella es va atrinxerar en el silenci.

En els mots que tenen més d'un significat, el canvi d'**accepció** apareix marcat, generalment amb una o dues barres verticals o inclinades o amb nombres, segons el diccionari.

Ampliació de continguts

L'**accepció** forma part de l'estructura interior d'un article, i correspon a un dels significats atribuïts a l'entrada (o a l'únic significat d'una entrada monosèmica). Si una entrada té un sol significat, l'article corresponent té una sola accepció.

Cada accepció té una definició, amb un exemple, si s'escau. Quant a la categoria gramatical, en el cas que sigui la mateixa per a totes les accepcions, es pot indicar només una vegada, a continuació de l'entrada, o es pot optar per incloure-la cada vegada a continuació de les dues barres que separen les accepcions, tal com es fa en els casos en què la categoria gramatical és diferent segons l'accepció.

Així doncs, un exemple dels elements fonamentals de la microestructura d'un diccionari general de llengua és el següent:

Exemple

equipatge (entrada) *m.* (categoria gramatical) Conjunt de persones embarcades per al servei de la nau. (definició de la primera accepció). *Havia contractat l'equipatge en una taverna marina de mala mort.* (exemple de la primera accepció) // Conjunt de coses que es porten en els viatges. (definició de la segona accepció) *Agafa l'equipatge i carrega'l en aquest carretó.* (exemple de la segona accepció)

A part d'aquests elements fonamentals de la microestructura, els diccionaris poden incloure altres informacions en les seves entrades.

Ampliació de continguts

Els diccionaris poden incorporar altres tipus d'informació, com ara:

[1] Informació morfològica. A més de la categoria gramatical, sovint s'inclouen

exemples de flexió, gairebé sempre verbal, i en alguns casos nominal i adjectival.

Exemple

tossir (s. XIV; del ll. *tussire*, íd.) [*collir*; *pr ind sing 2 tusses, 3 tus*; *imper sing 2 tus*] *v intr* Tenir o patir tos.
[*Gran Diccionari de la Llengua Catalana*]

[2] Informació fonètica. De vegades, en un diccionari de llengua general, apareix la transcripció fonètica de les entrades.

[3] Informació ortogràfica. L'ortografia del mot ja ve donada d'una manera implícita en l'entrada, però de vegades hi ha informació sobre variants gràfiques. També hi ha diccionaris que donen informació sobre com es pot partir el mot a final de línia.

Exemple

ampliable (de *ampliar*) *adj* Que pot ésser ampliat.
am•pli•a•ble
[*Gran Diccionari de la Llengua Catalana*]

[4] Informació diacrònica. Inclou l'origen etimològic del mot o la datació de la forma.

Exemple

catàrtic -a (1839; del gr. *kathartikós* 'purificador, relatiu a la catarsi') **1** *adj* PSIC Relatiu o pertanyent a la catarsi. **2** *adj i m* Que neteja els budells, que provoca evacuacions, purgant.
[*Gran Diccionari de la Llengua Catalana*]

[5] Informació diasistèmica. Orienta sobre l'ús dels mots des de diversos punts de vista, els més freqüents dels quals són el cronològic (si és un mot arcaic o en desús), el geogràfic (si és un mot restringit a una àrea geogràfica) i el de registre lingüístic (el nivell de formalitat del mot).

Exemples

ensobecar-se (de *sobec*) *v pron dial* Endormiscar-se.
tòfol -a (reducció del nom propi *Cristòfol*) *adj i m i f pop* Enze, beneit.
toís -issa (1438; dissimilació de l'ant. *tosís*, der. de *tos*, participi de *tondre* 'esquilar') *m i f ant i dial RAM* Cap de bestiar de llana entre un i dos anys, quan ja es pot tondre.
to•ís
[*Gran Diccionari de la Llengua Catalana*]

[6] Informació sobre les relacions de sentit. Indica els mots que estan relacionats amb l'entrada per algun tipus de lligam semàntic, com ara la sinonímia o l'antonímia.

[7] Informació temàtica. Alguns mots porten l'indicatiu del camp temàtic al qual pertanyen, generalment en versaleta i abreujat, per exemple: astrologia, biologia, etc.

Exemple

categorema (del b. ll. *catagorema*, -atis, i aquest, del gr. *kategórema*, íd.) *m LÒG* Atribut.
[*Gran Diccionari de la Llengua Catalana*]

Un diccionari és una obra de consulta que presenta un llistat ordenat de paraules d'una llengua i, a continuació de cada una d'aquestes paraules, diverses informacions, segons el tipus de diccionari de què es tracti.

ELS DICCIONARIS GENERALS DE LLENGUA

Els diccionaris generals de llengua són totes aquelles obres lexicogràfiques que tracten la totalitat d'una llengua determinada, és a dir, que abasten el lèxic general propi d'una llengua, i n'estableixen la forma i el significat.

Ampliació de continguts

Llengua general o llengua comuna s'oposa a llenguatge d'especialitat, que inclou només el lèxic propi d'una disciplina o d'un camp de coneixement tècnic, científic, artístic, etc.

Ara bé, la frontera entre vocabulari general i vocabulari específic és difícil delimitar-la: és el cas, per exemple d'aquells termes propis d'un llenguatge d'especialitat concret que, per la difusió que han tingut, han escapat dels límits del coneixement científic i són coneguts fora d'aquest àmbit específic. En aquests casos, alguns diccionaris generals també recullen aquestes unitats pròpies dels llenguatges d'especialitat que són emprades, més o menys comunament, per usuaris no especialistes.

Una distinció fonamental a l'hora de determinar **les característiques d'un diccionari general** és si pretén una descripció de la realitat lingüística sense voler-ne promoure uns certs usos o imposar-los sobre uns altres (diccionaris d'autor i d'editorial), o bé si, per contra, intenta establir una norma lingüística d'ús general, que sigui seguida per una comunitat de parlants (diccionaris acadèmics, normatius o prescriptius).

Així, els **diccionaris acadèmics, normatius o prescriptius** són els diccionaris descriptius de la llengua estàndard, creats i publicats per una acadèmia de la llengua. N'hi ha un de sol i reconegut oficialment per a cada llengua. Pretenen que la modalitat de llengua descrita sigui utilitzada per la comunitat lingüística després de publicar-se el diccionari, és a dir, pretenen establir una norma d'ús futura, i tenen autoritat reconeguda per fer-ho.

Ampliació de continguts

De vegades, la llengua no disposa d'acadèmia oficial o de diccionari acadèmic i se n'agafa un d'autor o d'editorial com a normatiu. És el cas de l'anglès o del català fins fa pocs anys. En aquest darrer cas, i fins a l'any 1995, en què l'Institut d'Estudis Catalans va publicar el seu diccionari, es considerava normatiu el diccionari de Pompeu Fabra (1932).

Els **diccionaris d'autor i d'editorial** són diccionaris descriptius que tenen un objectiu fonamental de caràcter informatiu. Segons el bon criteri de l'autor o de l'editorial que el publica, pretenen donar compte de la realitat lingüística sense restriccions basades en el bon ús o el mal ús. Així doncs, contenen totes les formes que la llengua realment usada ofereix.

No sempre els diccionaris normatius i els d'autor presenten la mateixa informació: pot ser que no continguin els mateixos mots o que aquests presentin algun tipus de divergència (ortogràfica, de categoria gramatical, etc.).

Ampliació de continguts

En aquests casos, l'usuari ha de donar preferència a la forma que recull el diccionari normatiu, tot i que també ha de poder discernir l'origen d'aquesta divergència. Generalment, els diccionaris d'autor o d'editorial inclouen més mots que els diccionaris

normatius. Això és degut, principalment, a dos fets: per una banda, pot ser que el diccionari normatiu hagi omès voluntàriament els mots que recull un d'autor o d'editorial perquè no els considera propis de la llengua (estrangerismes o barbarismes) i, per tant, no són normatius; per altra banda, pot ser que el diccionari d'autor tingui una voluntat d'abastar àmbits temàtics més específics o que sigui posterior i s'hagi posat al dia amb mots de nova aparició (aquest és el cas, per exemple, de la tercera edició del *Gran Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana*, que presenta moltes més entrades i accepcions que el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, però, per facilitar-ne la consulta als usuaris, marca amb un quadratí els que apareixen en el diccionari normatiu del català; així, amb aquesta informació extra l'usuari sap perfectament quins mots dels que consulta són normatius i quins no, encara que no per això hagin de ser incorrectes).

D'altra banda, **és materialment impossible que els diccionaris, ja siguin normatius o d'autor, recullin tots els mots d'una llengua.** Això no vol dir, en absolut, que els mots que no apareixen en el diccionari siguin incorrectes.

Es poden diferenciar tres tipus diferents d'omissions de mots en els diccionaris:

[1] Les omissions de flexió són aquells mots que no tenen cabuda en el diccionari perquè són formes substantives o adjectives plurals o perquè són verbs conjugats. Tal com explica la guia d'ús de cada diccionari, les entrades substantives i adjectives se solen consignar en les formes masculina i femenina singular, i les verbals, en la forma d'infinitiu.

Exemple

Per exemple, en un diccionari de llengua general no hi haurà les paraules que formen el sintagma *ferides desinfectades*, sinó el substantiu *ferida* en singular, i el verb *desinfectar* en infinitiu. Se suposa que l'usuari d'un diccionari de llengua general té prou competència lingüística per saber que el femení plural de *ferida* és *ferides*, i que el participi femení plural de *desinfectar* és *desinfectades*. En cas de dubte de flexió, cal recórrer a una gramàtica de la llengua, i no pas a un diccionari.

[2] Les omissions de derivació són aquells mots que no tenen cabuda en un diccionari perquè es tracta de diminutius, augmentatius, despectius, etc., en definitiva, de mots derivats a partir de sufixos. I no tan sols els derivats de la mateixa categoria gramatical (per exemple, *caseta*, derivat diminutiu de *casa*, tots dos substantius), sinó també els derivats de diferent categoria gramatical, com ara els adverbis formats a partir del sufix *-ment* afegits a un adjectiu (per exemple, *pertorbablement*, derivat adverbial de l'adjectiu *pertorbable*).

Exemple

Així doncs, un diccionari de llengua general no recull la gran quantitat de derivats que es poden fer a partir d'una arrel més els sufixos. Per exemple, el sintagma *nenet bufonet* tampoc no es trobarà en un diccionari, sinó que caldrà recórrer a les formes *nen -a* i *bufó -ona*.

Això no vol dir que siguin incorrectes, per exemple, la gran quantitat de combinacions possibles arrel + sufix que presenta una llengua, com ara *temporalització*, format a partir del verb *temporalitzar* (que sí que té entrada en el diccionari) i el sufix *-ció*. També com en el punt anterior, en cas de dubte, caldrà recórrer a una gramàtica per comprovar si un mot de creació per derivació és correcte.

[3] Les **omissions de terme** són aquells mots que no recull un diccionari de llengua general perquè designen conceptes de nova creació o perquè són termes d'una llengua d'especialitat. Aquest és el cas del mot *clicar* (prémer el botó del ratolí), que encara no apareix en els diccionaris generals catalans, però que és totalment correcte (i així ho recull el Termcat, organisme que s'ocupa de vetllar per l'adequació dels neologismes a la normativa catalana) i, per tant, cal suposar que s'hi inclourà en properes edicions.

Hi ha diccionaris normatius i diccionaris d'autor o editorial; tot i que tenen la voluntat d'abastar el lèxic general d'una llengua, no sempre contenen totes les paraules d'una llengua.

OBRES LEXICOGRÀFIQUES I OBRES TERMINOLÒGIQUES

La principal diferència existent entre les obres lexicogràfiques i les terminològiques és **el tipus de material amb què tracten**: el primer tipus d'obres inclou lèxic de la llengua general, i les obres terminològiques registren vocabulari propi d'un àmbit d'especialitat (una ciència, una tècnica, un art, etc.).

A l'hora de compilar la informació referent al material lingüístic pertinent (mots o termes), ambdues disciplines, la lexicografia i la terminologia, **fan ús d'unes mateixes macroestructures, que es diferencien segons la quantitat de mots que contenen i l'exhaustivitat i el tipus d'informació que aporten**; així, es distingeixen, de més volum a menys, les enciclopèdies, els diccionaris enciclopèdics, els diccionaris (en general) i els lèxics, vocabularis i glossaris.

Recurs bibliogràfic

En una unitat dedicada als diccionaris, que són obres eminentment pràctiques, el recurs bibliogràfic ha de ser també orientat a la pràctica dels alumnes. En el *Diccionario de lexicografía práctica* (Barcelona: Biblograf, 1995), de José Martínez de Sousa, es recullen tots els aspectes que es tracten en la unitat, ordenats alfabèticament per entrades. Així doncs, es pot consultar des del significat de *macroestructura* fins a bona part dels diccionaris publicats en llengua catalana o castellana, passant per les diferents teories de classificació de diccionaris.

Ara bé, per treure'n el màxim rendiment i localitzar amb facilitat qualsevol tipus d'informació relacionada amb la lexicografia, és imprescindible llegir la guia d'ús, on s'explica que cal tenir en compte un seguit de punts, relacionats amb el tipus d'ordenació alfabètica que se segueix, l'ordenació de sintagmes, com es diferencien les remissions i l'ordre seguit dins les remissions.

Les **enciclopèdies**, l'objectiu de les quals és la descripció del món (és a dir, la realitat a la qual fan referència els mots), basen l'interès de les entrades en el contingut o en el discurs temàtic i no únicament en el discurs lingüístic, que és el que fan els diccionaris de llengua general. Són definicions explicatives i no només diferenciadores, com les dels diccionaris, i això vol dir que inclouen tant els trets estrictament pertinents del mot que defineixen i que el diferencien d'altres mots, com també els trets pragmàtics i no pertinents des del punt de vista lingüístic.

Exemple

A continuació es mostra com queda recollida i distribuïda la informació en dues obres diferents: un diccionari i una enciclopèdia. La primera conté tan sols la informació essencial i pertinent del concepte que es defineix; en canvi, la segona, a banda de definir el concepte en la primera frase, apunta altres característiques que no són pròpies de la noció, sinó que hi aporten informació complementària.

Exemple

polifonia (de *poli-* i *-fonia*) **f** **1** MÚS Música que combina diverses veus o parts vocals simultànies però independents. **2** LING Qualitat d'un grafema o lletra que, dins l'ortografia normal d'una llengua, pot ésser realitzada fònicament de diverses maneres.

po•li•fo•ni•a

[Gran Diccionari de la Llengua Catalana]

polifonia **f** **1** MÚS Música que combina diverses veus o parts vocals simultànies però independents. El nom, a la Grècia antiga, significava un conjunt de veus o de parts instrumentals, sense jutjar la natura de llur relació. En els seus inicis, la polifonia occidental era molt semblant a la practicada en les civilitzacions primitives que avui estudien els etnomusicòlegs. En la seva forma culta i escrita, les primeres pràctiques musicals polifòniques daten del s. IX. La primera forma musical és l'*organum* o diafonia. En una segona etapa aparegué el discant, basat en el moviment contrari de les veus. La innovació següent fou el motet, o combinació de melodies amb texts independents. Una altra forma polifònica medieval és el *conductus*, que a partir del s. XII emprà melodies originals. A una primera veu (*vox prius facta*) se sumaven altres melodies escrites nota contra nota, en relació amb la primera. L'*ars antiqua* i l'*ars nova* conrearen la polifonia en formes diverses. Entre altres destacaren l'*organum*, el discant, els motets, el *conductus*, les clàusules i les *caccie*. Al s. XV apareix l'escola polifònica franco-flamenca. Les principals formes que conrea són les misses, els motets i les cançons polifòniques, religioses o profanes. Actualment el terme polifonia es limita al conjunt de parts musicals diferents, escrites preferentment en contrapunt quasi exclusivament si es tracta de parts vocals. [MAV] **2** LING Qualitat d'un grafema o lletra que, dins l'ortografia normal d'una llengua, pot ésser realitzada fònicament de diverses maneres.

[Gran Enciclopèdia Catalana, text adaptat]

El mateix succeeix en el cas de la informació que reporta, per a un mateix terme, un diccionari terminològic i una enciclopèdia especialitzada (que, igual que els diccionaris, pot presentar una ordenació temàtica o alfabètica): en el darrer tipus d'obra esmentada, s'afegeix a la definició una explicació més àmplia, on es poden descriure les característiques tècniques, l'aspecte físic, els fonaments científics, etc. A més, hi ha un tercer tipus d'obra, que se situa en un terme mig entre els diccionaris i les enciclopèdies: són els diccionaris enciclopèdics.

Exemple

Rinofima *m*
es rinofima
en rhinophyma

Hipertròfia del nas, de causa desconeguda, caracteritzada per la presència de masses nodulars hiperèmiques i una gran dilatació dels fol·licles sebàcics del nas.
[Diccionari d'otorinolaringologia]

Rinofima *m* Hipertròfia del nas caracteritzada per la presència de masses nodulars hiperèmiques amb una gran dilatació dels fol·licles sebàcics; és de causa desconeguda i, a vegades, s'associa amb un carcinoma basocel·lular.
[Diccionari enciclopèdic de medicina]

Rinofima (Nariz bulbosa; *Rosácea Phymatous*) Es la apariència grande, bulbosa y rojiza de la nariz. Anteriormente se creía que la formación de una nariz grande y enrojecida se debía a un alto consumo de alcohol, pero esto no es cierto. La rinofima ocurre igual en personas abstemias y en las que consumen grandes cantidades de alcohol y se manifiesta casi exclusivamente en hombres mayores de 40 años. La causa de la rinofima se desconoce, aunque por lo general se considera como una forma de rosácea grave. Es un trastorno relativamente poco común que consiste en el engrosamiento de la piel que recubre la nariz y la presencia de muchas glándulas sebáceas. Si bien la rinofima es un trastorno cosmético, cuando es obvio o extenso puede provocar un gran sufrimiento emocional. Los síntomas incluyen una apariència

anormal de la nariz: engrosamiento, forma de bulbo, puede ser rojizo, superficie amarillenta y cerosa. La rinofima por lo general se diagnostica sin ningún tipo de examen, pero se podría requerir una biopsia cutánea para confirmar el diagnóstico en casos inusitados. El mejor tratamiento conocido para la rinofima es rehacer quirúrgicamente la nariz, por medio de laser, escalpelo o dermoabrasión. Algunos médicos han informado de buenos resultados del tratamiento con el medicamento para el acné denominado Accutane. La rinofima se puede corregir quirúrgicamente pero la condición podría presentarse de nuevo. El cambio en la apariencia puede causar un sufrimiento emocional.

[Enciclopedia Médica en español, text adaptat]

Els **diccionaris** aporten, principalment, informació bàsica sobre el significat del mot o terme que acompanyen. Aquesta informació pot aparèixer explicitada textualment o bé mitjançant una imatge (llavors es parla dels **diccionaris visuals**, tant de llengua general, com d'àmbits més específics: construcció, medicina, etc.). A més, com s'ha comentat en l'apartat anterior, inclouen informacions complementàries: categoria gramatical, sinonímia, etc.

Els **vocabularis** o **lèxics** són obres que recullen un nombre de mots reduït, propis d'una matèria. Sovint, però, i tenint en compte que no hi ha uns límits clars establerts entre els conceptes de lèxic, vocabulari i diccionari, a vegades s'usen aquests tres mots com a sinònims. Cal tenir en compte, però, que en general els vocabularis mostren la definició de les unitats recollides, mentre que els lèxics només presenten l'equivalència dels termes en altres llengües.

Exemple

L'objectiu principal dels lèxics i vocabularis és resoldre els dubtes sobre la denominació dels termes més emprats en el seu àmbit d'aplicació: com s'escriuen, com s'han d'anomenar exactament, i, d'entre dos termes sinònims, quin dels dos és preferent. Hi apareixen, també, les equivalències en altres llengües i formes sinònimes.

Exemple

bescanvi *m* intercambio *m*

intercanvi

[Vocabulari de comptabilitat, Servei de Llengua Catalana, Universitat de Barcelona]

Els diccionaris terminològics, igual com el lèxic o el vocabulari, tenen la funció d'aclarir dubtes sobre la denominació, facilitar la traducció en altres llengües i mostrar indicacions sobre la sinonímia, però també aporten informació sobre el significat, cosa que mai no s'inclou en un lèxic.

Exemple

bescanvi *m*

Intercanvi de mercaderies sense la intervenció de diners. A l'antiguitat es practicava de manera natural, en no existir els diners (**diner**); actualment se sol recórrer al bescanvi si es desconfia del valor de la moneda, en el **comerç internacional**, o per evitar moviments inútils de divises. Rep el nom de **barter** en els mercats internacionals i és utilitzat pels estats per a certes operacions.

SIN troc (sc)

CAS trueque

ANG barter; exchange

FR échange; troc

[Diccionari d'economia i gestió, Enciclopèdia Catalana i Universitat Politècnica de Catalunya]

Un darrer tipus d'obra que cal destacar, tot i la semblança que té amb els lèxics i els vocabularis, és el **glossari**. Els glossaris són reculls, no gaire exhaustius, de paraules,

generalment tècniques, d'un camp del saber determinat (per exemple, de veterinària, de comptabilitat, de filologia, etc.) i no pas de llengua general. També són glossaris els reculls reduïts dels mots difícils d'un autor o d'una obra. En tots dos casos, inclouen una definició o explicació de les unitats recollides, per tal que el text al qual està vinculat aquest glossari sigui fàcilment interpretable.

Exemple

Tot i que els glossaris no acostumen a presentar definició, hi ha alguns casos que, per la peculiaritat que presenta l'obra d'on són extrets, sí que és molt útil que els termes que s'hi recullen apareguin definits.

És el cas de la novel·la *El pa de la guerra*, ambientada en la guerra de l'Afganistan, en què lògicament apareixen molts conceptes propis de la cultura afganesa que el lector català desconeix. Així doncs, al final de l'obra es presenta un glossari de tots els termes afganesos que apareixen en la novel·la. A banda d'aclarir al lector com s'escriuen, estan definits, de manera que aporten una informació indispensable per a la comprensió de la novel·la.

Exemple

Burka: vestit llarg i folgat que els talibans obligaven a portar les dones per sortir de casa. Els cobreix el cos de cap a peus i només deixa lliure una estreta espiera a l'alçada dels ulls.

Dari: un dels dos idiomes majoritaris que es parlen a l'Afganistan.

Karatxi: carro amb rodes que s'empeny a mà. Es fa servir per vendre articles al mercat.

Kebab: trossos de carn que es punxen amb una broqueta i es couen sobre el foc.

Nan: pa afganès que té, generalment, forma plana, tot i que de vegades és allargat o rodó.

Paixtu: un dels dos idiomes principals que es parlen a l'Afganistan.

Pakul: xal de llana gris o marró que porten els homes i els nens afganesos.

Talibà: membre de l'antic partit del govern de l'Afganistan.

Toixak: matalasset estret que es fa servir a moltes cases afganeses en comptes de butaques o llits.

Xador: peça de tela que les dones i les nenes porten per cobrir-se el cap i les espatlles. Les nenes se'l posen quan surten al carrer.

Xalwar kameez: vestit de dues peces format per una camisa llarga i pantalons amples, que duen tant els homes com les dones. Els masculins són d'un sol color, amb butxaques en un costat i al pit. Els de les dones tenen colors i dibuixos diferents, i de vegades porten grans cosits o brodats complicats.

Hi ha diferents tipus d'obres que recullen el lèxic d'una llengua: enciclopèdies, diccionaris, lèxics, vocabularis i glossaris.

Argumenta és un projecte dels serveis lingüístics de nou universitats catalanes (Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, Universitat Pompeu Fabra, Universitat de Girona, Universitat de Lleida, Universitat Rovira i Virgili, Universitat Oberta de Catalunya i Universitat de Vic), que han dirigit els serveis lingüístics de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat Politècnica de Catalunya. Argumenta

Argumenta ha tingut el suport de la Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Educació i Universitats i la col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya.

La unitat 5 d'Argumenta ha estat elaborada per Anna Rius Fernández. L'edició d'aquesta unitat s'ha tancat al setembre de 2006.

Si voleu citar aquest material podeu fer-ho de la manera següent:

Serveis lingüístics de la UB, UAB, UPC, UPF, UdG, UdL, URV, UOC, UVIC. *Argumenta* [en línia]. Barcelona: setembre 2006 [Data de consulta: dd-mm-aa]. Unitat 5. Quins diccionaris consulto. Disponible a: <<http://www.uab.cat/servei-llengues>>.

Els continguts d'Argumenta estan subjectes a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons.

